

BELOKRANJCI — VOJAKI V I. SVETOVNI VOJNI

Gradivo za poznavanje udeležbe moških iz Dragatuša in okolice kot vojakov v I. svetovni vojni

MARINKA DRAŽUMERIČ

Letos mineva sedemdeset let, kar se je končala I. svetovna vojna, ki je zapustila globoke sledove tako v življenju vojakov kot tudi v življenju civilnega prebivalstva v zaledju. O bitkah, uspehih in porazih armad posameznih držav je poročala »uradna« zgodovina, v Kroniki župnije Dragatuš pa je ohranjenih nekaj prepisanih pism, ki so jih vojaki pisali domačim.¹ V njih so nanizana občutja in doživetja s fronte, iz bolnišnic in vojnega ujetništva. Podatke iz kronike lahko razdelimo na tri osnovne sklope: na vzhodno bojišče, na bojišče v Bosni in Srbiji ter na italijansko bojišče.

Kmalu po atentatu v Sarajevu, v katerem sta bila ubita avstrijski prestolonaslednik Ferdinand in njegova žena, je Avstrija napovedala Srbiji vojno, ki je dobila svetovne razsežnosti.

V Dragatušu so izvedeli za začetek vojne v nedeljo, 26. julija, ko »sta se pripeljala iz Črnomlja v Dragatuš zjutraj ravno med rano mašo — okrog 1/2 7 ure — orožnik in z njim bivši črnomaljski župan in gostilničar Josip Matija Skubic iz Črnomlja št. 133. Takoj je prihitel Skubic v zakristijo in ob koncu maše kar silil pred altar z namenom, da bi župniku hitro povedal to pretresljivo novico, ki jo naj bi župnik takoj naznanil ljudem. Ljudje, ki niso Skubica poznali in niso vedeli za nevarnost vojske, so mislili, da je prišel kak hudoben ali neumen človek, ki misli župnika napasti. Ker se župnik pred altarjem ni zmenil zanj, je Skubic takoj po maši v zakristiji v naglici povedal, po kaj je prišel. Župnik je takoj stekel na prižnico in ljudem, ki so že odhajali iz cerkve — glasno povedal, da se je začela vojska in da naj v teku 24 ur vsi rezervisti do 36 leta — pridejo v Črnomelj da odrinejo v vojsko. Ljudje so se seveda zelo prestrašili in kmalu je bilo zunaj cerkve dosti vpitja in — joka. Še tišči dan — okrog 4 ure popoldne se je odpeljalo na 3 velikih vozeh nad 30 vojakov — rezervistov na kolodvor v Črnomelj in od tu v Ljubljano — odkoder so jih vojaške oblasti odločile, vsakega na svoje mesto.«²

Vzhodno bojišče
Razmere na bojiščih

Že oktobra 1914 so začela prihajati prva pisma, ki so opisovala težke razmere na fronti v Galiciji in poljsko-ruskim ravninah. Janez Kunič iz Črešnjevca št. 6 je pisal ženi, da »celo moje življenje nisem toliko pretrpel kot sem te 3 mesece, pa iše se nič ne zna, do kada bo tako. Pod fraj nebom biti dan in noč, lačen in žejn na dežju in zimi, pošlji in uno črno zimsko srajco in ene rokavice, ako to dobim boš mi potle iše kaj.«³

O razmerah na vzhodni fronti, prodiranju in umikanju je domačim sporočal tudi Franc Fortun iz Obrha št. 6 v pismu, ki ga je v začetku januarja 1915 pisal ženi. Ker pismo ni bilo cenzurirano, tako kot ostala

vojaška pisma, zvezo iz njega nekaj več o življenju vojaka v prvih mesecih vojne. »... Ko sem stopil iz cuga na štacijonu pri Krakovu še par kilometrov poprej, bila je vročina, ko smo začeli marširati proti sovražniku čez krakovje in še zmirom dalje čez Rusko-poljsko, prah se je vil izpod nas, kakor da bi bila megla, prešvicali smo, ko da bi po vodi hodili. Prišli smo čez Rusko-poljsko do stošestdeset kilometrov, dan na dan veliko prehodili, ko nismo mogli več naprej pred sovražnikom smo pa tudi zmirom v nemiru bili, so nas zmirom preganjali sem pa tam. Kruha nam je primankovalo, pa še prvo rajžo se je pri kmetih včasih kaj dobilo, da se je še živelo, potem so nas Rusi nagnali v Galicijo se je tudi še kaj kruha dobilo. Ko smo pa spet drugič v Ruskem bili nam ni nihče več nič dal za nobeno plačo. Vsako dete je znalo reč, nima nič, vse je vojna pobrala, nima kruha, nima mleka nima sira, ko je tudi bilo res. Stari živež se jim je že lahko ishajal, novi pridelek so pa vojaki vse pogazili v zemljo, kaj je ostalo, še tega niso mogli pospraviti. Živino so jim pobrali k temu so pa pomalo plačali, velikokrat pa še nič. Tudi veliko hiš je pogorelo, namestah pa tudi cele vasi, to je tako, da se je za premisliti, kako se bo par let živelo, ki ostane živ. Tako se godi tudi po drugih krajih kot vojaki prihajajo, dobro bo čuvat ves živež in živino kojiti, kot imajo ljudje zdaj mir, ker pride čas, da so bo jako drago prodalo vse, kaj bo človek imel.

Ljubo moje srce, dam ti znat, da sem trikrat hodil po ruskem-poljskem in trikrat po avstrijsko-poljskem po Galiciji, to je trpelo štiri mesce ko nisem znal kam kateri dan pridem, ali katero uro grem spet naprej. Spalo se ni še po cigansko. Zgodaj v jeseni so bili mrzli dežji, bilo je blato, da so nam konji po grabnih ostajali pa crkovali, ko smo jih preganjali več ko so mogli vleč, tudi burja je pihala večinoma tako, da ni bilo za zmagat, spavali smo po celtnah, po vozeh navadno pa zmiraj obuti in opravljeni, tako se godi od začetka pa tudi še zdaj. Samo jaz zdaj že en mesec imam hvala Bogu dobro, stojim zdaj v Krakov le v eni festungi in vsi ti drugi, ki smo bili poprej pri infanteri-municijoni. Zdaj je tista kolona raztrgana ki sem jast bil pri nji zdaj smo eni od tiste kolone pri kanonkoloni eni pa pri bateriji pri kanonih...«⁴

Spomladi 1915 je pisal župniku iz bojnega položaja pri Kolomeji Janez Kunič iz Lahinje št. 7. Iz njegovega pisma veje rahla ironija, slutimo pa tudi napoved o vojni z Italijo. Kunič piše, da »vreme imamo res slabo ker zdaj že en teden zmeraj dežuje, to je najslabše za nas če dolgo dežuje, res je bilo suho dva mesca ni bilo dežja, tako da ubogi kmetje niso mogli orat in sploh nič po polju delat, pa saj tudi zdaj ne bodo mogli veliko, zakaj ni kdo, le tam pa tam vidi se kakšen sivi starček in okrog njega trupa otrok katerih hvala Bo-

gu ne manka niker, nadalje Vam naznanim da nam se ne godi tako slabo kakor vi mislite, lačni hvala Bogu nismo raztrgani tudi ne, a kroglam smo se tudi privadili, upanje imamo še zmiraj, da bomo prišli še v našo milo domovino, za katero se hrabro bojujemo. Nadalje Vam naznanim, da smo imeli 30. maja sveto mašo toda ne v cerkvi ampak na polju, pri kateri so naši brati zapeli lepo Marijino pesem in naš častiti gospod feldkurat nam je obljubil, da pride maševat zopet prihodnjo nedeljo. Hvala Bogu za vse je dobro, samo ko bi se mogli večkrat k spovedi iti ali to je nemogoče, ker smo danes tu jutri tam, in nadalje Vam naznanim da smo dva iz naše fare skupaj jast in Ilenič iz Kvasice, hvala Bogu malo nam je kračji cajt, da se zmeniva in eden drugega poprašava, kaj tebi pišejo iz doma kako je doma, slišali smo tudi nekaj o polenti no pa saj tudi Vi veste o tem. Naznanim Vam pa tudi, da nisem dolgo časa pisma dobil zakaj ni pošta šla, ker smo se prestavili na drugo stran, tri dni smo se s cugom vozili...⁵

Poleti istega leta je iz Galicije pisal tudi Jožef Štefanec iz Podloga št. ... »... Dam vam znat, da te v Galiciji je lepa strn, in krompir in koruza, dam vam znat, da je on teden toča tako padala, da nas je htela stuč, a mi smo se stiskali v grabi a voda je do kolena nam tekla, a šale, ki jih imamo za menažo smo jih na glavi držali. Vse natanko mi odpišite so li vuje naš šli ali so iše doma in kako kaj Lovre je kaj odzravel ali ne in jeli Peter vujcov doma in Mate Kobetičev so li doma ali so prošli dam vam znat, da je ovde starejšh kot so ujec naš, dam vam znat, da sem sam od nas, vsi pajdaši so mi zginili. Vidoš je zajet, a za tančkega nič ne vem kje je. Volf Knežinski je ranjen s tremi kuglami pa mi odpišite ste li pokosili travo in steli poželi ali je iše zeleno. Zdaj vas lepo pozdravim vse skup in vas lepo prosim odpišite mi vale, saj morbit bomo šli = x t x l : x = 5 * 8 (na Italijansko!) zdaj smo v eni vasi...⁶

V Galiciji so se nekateri Belokranjci izkazali v boju in bili za svojo hrabrost celo odlikovani. Iz Dragatuša je bil odlikovan »s srebrno svetinjo 2. vrste lovec Peter Adam, ki služi pri 7. polj. lov. bataljonu.«⁷ Odlikovanje je prislužil »oktobra 1914 v bitki pri Novem mestu (Novemiesto južno od Przemysla) v Galiciji, ko nam je bilo vsled ruske premoči zapovedano umikanje. Na vprašanje poveljnika (imena ni vedel povedat) kateri hočejo prostovoljno v jarke, da bi s streljanjem zadrževali sovražnika, ki je naše zasledoval, se jih je oglasilo več (12) med njimi tudi jaz. Šli smo v strelske jarke in od tam s streljanjem z navadnimi in strojnimi puškami toliko časa zadrževali sovražnika, da so se drugi lahko umaknili. Izmed vseh nas je bil samo jeden ubit, vsi drugi smo se polagoma drug za drugim srečno rešili — in zato smo bili odlikovani.«⁸

Ranjeni in ubiti

Ogorčeni boji, slaba opremljenost in neizkušenost vojakov so bili vzrok številnim poškodbam. Prvi

ranjenec iz okolice Dragatuša je bil Peter Kump iz Dragatuša št. 16, ki je že 12. septembra 1914 pisal ženi iz c. kr. bolnice v Celovcu, da je »bil na Malo mašo ranjen na roko desno, sem imel prestreljeno, zdaj sem pa hvala Bogu dobro prišel k sebi, draga žena dam ti znat, da dinara nimam več veliko, kdaj bom nugal, bom ti že pisal, da mi boš poslala. Draga žena, prosim te, pojdi k gospodu in jim reci, da ti naj eno prošnjo spišejo, da bi šel jaz domu za kakšne tri tedne ali pa en mesec in reci župnike, da bi ti rada, da ja pridem dam. Ko dobiš to pismo moraš pojt vale k župnike naj spišejo valje prošnjo in jo pošljite na špitalkomando Rezerve — špital Nr. 2 Objekt Nr. 2 Klagenfurt... Še bi ti imel veliko za pisat, samo nimam zdaj cajta, zakaj bomo imeli vizit, bodo nam previli rane...⁹

Drugi ranjenec, ki je pisal svoji ženi iz Reservespitala v Erzsébetvarosu (Elizabethstadt) na Ogrskem — je Janez Matkovič iz Tanče gore. Ranjen je bil 19. oktobra. Tako kot Kump tudi Matkovič prosi domače naj mu pošljejo denar, »nimam nič, da bi si kaj kupil. Pošelj mi kaj brzo moreš po telegrafu, dinar bi hitreje dobil...« Matkovič je znova pisal 30. oktobra. V pismu tolaži domače, da »ni treba žalovat, saj nisem ko posebno hudo ranjen, je mi boljše... to bi rad znal, dali dobiš kakšno podporo ali ne... dam ti znat, da se mi vidi dolgočasno za domovino, ali ni za pomagat, lahko je vam ker ste doma...¹⁰

V pozni jeseni 1914 je v Galiciji zahteval svoj davek tudi mrzaz. »16. novembra je prišel na 14 dnevni dopust Jožef Vranešič iz Breznika št. 3, ki se je v Galiciji zelo prehladil... Dne 29. novembra je pa prišel tudi na 14 dnevni dopust Janez Kunič iz Lahine št. 7. Zelo je prezebel v Galiciji na noge in bil nekaj časa tudi v bolnišnici v Beljaku.«¹¹

Konec novembra je iz bolnišnice v Hermanstadtu na Sedmograškem pisal Janez Bahor iz Dragovanje vasi št. 10. Ženi in domačim sporoča, da »so mu bolnišnici odrezali obe nogi — le pete so ostale — vendar upa, da bo še hodil brez palice... Zelo je ozebel v Galiciji na noge, tako, da so mu začeli prsti na nogah gnjiti. On sicer ni dovolil rezati na nogah, pa so mu zdravniki to storili zoper njegovo voljo, ker so pač sprevideli, da je stvar sicer smrtnonevarna. Tako je sam povedal svojemu očetu, ki ga je šel obiskat naravnost v Hermanstadt takoj, ko so dobili doma gori omenjeno vojnopoštno dopisnico.«¹²

Tudi leta 1915 so številni Belokranjci pisali domačim iz bolnišnic. Že v začetku januarja je sestri pisal Peter Puhek iz Obrha št. 5, ki je ležal v »k. n. k. Reservespital in Kiralyhida (Brück a. d. Leithe).«¹³ Puhek je bil »jako ranjen u prsa u levo stran me je krogla zadela, da ne morem nikamur iz postelje... Veliko trpim, da se Bog usmili...«¹⁴

Junija je bil ranjen »v levo nogo Jure Horvat iz Tančegore št. 47. Pisal je iz rezervne bolnišnice v Budapesti.«¹⁵ Avgusta je pisal župniku, da »ko ste Vi s svojimi dragimi farani slavili praznik sv. Rešnjega Telesa častili so pri nas najbolj kugle žvižgale in mene je zadela sovražna kugla v levo nogo pod kolenom ter

mi jo čez prebila. No, hvala Bogu zdaj so že rane zaceljene samo v stopalu je ne morem pregibat, zdaj grem v kopeli se zdraviti...«¹⁶

Na gališkem bojišču sta bila 1915 ranjena tudi Janez Wolf iz Knežine št. 12 in Jurij Kuzma iz Brdar št. 13. Wolf je bil ranjen v roko in nogo, zdravil pa se je v »v c. in kr. rezervni bolnici v Oberhollabrun pri Dunaju«. Kuzma je pisal domačim, da leži »v bolnišnici v mestu Dornawatra — v bukovinski deželi«. Obe nogi da ima v gipsu in ne more niti sedeti niti ležati. Trpi silno velike bolečine.«¹⁸

Vojni ujetniki

Bitke v Galiciji in nenehno premikanje fronte so poleg ranjencev prinesle tudi vojne ujetnike, Avstro-Ogrski ruske in Rusiji avstro-Ogrske. Med slednjimi so bili tudi številni Belokranjci. Iz pisem, ki so jih pošiljali domačim, lahko slutimo, da je bilo ujetništvo včasih celo prostovoljno, saj je predstavljalo rešitev iz bojnih vrst in vzbujalo upanje za večjo možnost preživetja vojne morije.

Prvi, ki je pisal iz ruskega ujetništva in sicer februarja 1915 iz Moskve, je bil »črnovojnik Štefan Kump iz Nerajca št. 16. Piše, da je vjet na Ruskem in mu nič ne falí. Jaz sem zdaj na Ruskem in bom prišel zdrav damuh, kedaj bo mir narejen. Jast mislim, da ko Boža vola, da ne bo to več drugo tako trpelo, pa saj jast itako več ne bom šel v vojsko sem na Ruskem in bom dokler bo mir narejen te ni mi nič slabega hvala Bogu.«¹⁹

Iz ruskega vojnega ujetništva je pisal tudi »Matevž Veselič iz Belčega vrha št. 22. Pozneje je pisal iz 'Stancija Kaahka' v Srednji Aziji.«²⁰

»Iz vojnega vjetništva se je oglašil tudi Matija Verderber iz Obrha št. 11 o katerem se je sicer zvedelo, da je bil ranjen a se ni dolgo nič vedelo, ali je še živ ali ne. Pisal je iz mest Elabuga, gubern. Wiatka v evropski Rusiji.«²¹

Iz ujetništva v ruski Aziji je 13. februarja 1915 pisal Janez Držaj iz Dragatuša in obvestil sorodnike, da so ga »30. decembra Rusi vjeli in Kuniča iz Črešnjevca in več drugih tovarišev.«²² Prosil je tudi za denar, »da bi mi poslali nekoliko kron, kajti zdaj mi je tako prišlo, da nimam niti 1. vinarja, da bi si tobaka kupil...«²³

Zgodaj spomladi 1915 se je »iz ruskega vjetništva in sicer iz okraja Tomsk oglašil tudi Matija Jerman iz Kvasice št. 9, ki ni pisal še odkar je odrinil v vojsko.«²⁴

»Dne 19. marca 1915 se je oglašil vjetnik Peter Matkovič iz Goleka št. 5, ki je v ruskem vjetništvu v mestu Skobelov, Turkestan v ruski Aziji. Vojna dopisnica je bila pisana dne 24. januarja 1915 in je prišla v Dragatuš 19. marca 1915. torej v 54 dneh.«²⁵

»Iz mesta 'Canapa' — Samara — je pisal dne 1/4. 1915 Janez Adam iz Malega Nerajca št. 23. Pismo je prišlo iz Rusije v 53 dneh. Tudi od tega fanta ni bilo nikakega glasu, odkar je dne 2. avgusta odrinil v voj-

sko.«²⁶

»Iz ruskega vjetništva je pisal Franc Babič iz Črešnjevca št. 8. Pisal ni še nobenkrat odkar je šel v vojsko. Zato je bilo doma tim večje veselje, ko je 13. junija prišla dopisnica iz Ashabad, Turkestan, azijska Rusija. Piše pa sledeče: Ljubi moji stariši, vzamem si malo časa, da vam dam znat od sebe, vem da ne znate kako se je zmano zgodilo. Ujet sem 20. decembra in zdaj sem prišel na mesto 27. januarja. 17 dni sem zaveno maširal in 20 dni sem se po cugu vozil, vse božične praznike sem maširal ali ljubi moji znate da mi ni bilo prav, samo to je dobro, ker smo 3 domači — Kambičev sin iz Černomlja, pa 'baričef' (Barič) iz lipe smo zmiraj kot eden, zdaj vas prosim, ko pismo dobite pošljite mi 20 kron in dobro si recepis spravite, pa kaj brz morete mi pošljite, zakaj sem skoro gol, zdaj vas še enkrat pozdravljam vse skup jast vaš sin Franc.

Dopisnica je datirana z dne 29. januarja 1915 — torej je z velikimi zamudami prišla v Dragatuš v 4 mesecih in 14 dnevih.«²⁷

Iz ruskega ujetništva sta pisala tudi Anton Matkovič iz Tanče gore št. 35 in Mihael Mušič iz Tanče gore št. 9. Mušič je pisal »ženi 8. junija iz mesta 'Novousensk' da je bil '8. maja vjet in zadnjega maja sem prišel na mesto.«²⁸

Iz ruskega ujetništva so preko Rdečega križa prihajala sporočila od vojakov, ki niso pisali domačim, vse odkar so odšli v vojsko. Tako je konec leta 1915 društvo 'Rdečega Križa' v Ljubljani sporočilo županstvu v Butoraju, da je v azijski Rusiji »v Merw. — geb. Transkaspien — vojni vjetnik Karol Butala iz Šipka št. 8. O njem ni bilo glasa od začetka vojne — skoro 16. mesecev.«

Potom 'Rdečega Križa' se je istotako izvedelo, da je v Rusiji vjet Peter Brajdič iz Zapudja št. 34. Odkar je šel iz doma (2. avgusta 1914) je samo enkrat pisal še iz Ljubljane — potem ni bilo glasa od njega — dokler ni 'Rdeči Križ' poslal gorenje veselo sporočilo, da Brajdič živi v Rusiji kot vojni vjetnik (vjet 2/5. 1915. v Ochansk, Gub. Perin, Eu. Rusija).«²⁹

Domačim so iz ruskega ujetništva pisali vojaki sami, o nekaterih so prihajale vesti preko Rdečega križa, drugi pa so sporočila pošiljali napisana »večkrat v nemškem jeziku. Ker je nemščina zelo slaba, so jim najbrž pisali Rusi v njihovem imenu.«³⁰ Maja 1916 je tako pisano dopisnico poslal tudi Matija Metož iz Nerajca št. 9, ki se ni oglašil vse od avgusta 1914. »Po preteku 20 mesecev pa pride do njega vojna dopisnica, ki jo je v njegovem imenu pisal nekdo iz Rusije...« Dopisnica je pisana — kot druge — v nemškem jeziku in sicer:

»Russland 1. Mai 1916

Lieber Frau!

Ich bin Gottzeidank noch immer gesund Hoffe auch dier. Adres Landwirtschaftliege Ferein Dongebiet Millerowa Russland. Mit Herzlichsten Gruss und Kuss

Mathias Metteš

Bitte auf Rotte Kreuz zuschreiben.«³¹

Proti koncu vojne je bilo življenje v ruskem ujetništvu vedno težje. Tako je Janez Kunič iz Črešnjevca št. 16 pisal aprila 1917, da »mora delat vsakidan v rudniku globoko pod zemljo, delo je nevarno, da nas sam Bog varuj, in življenje dolgočasno in težavno, k maši ne gremo nikdar in sploh tukaj se Božja beseda ne čuje nikdar. V cerkvi sem bil pred dvema leti, ko smo še bili v Aziji, potem pa nisem bil nikdar več... Dozdaj je na svetu le žalost in trpljenje, tako, da ni čuda, ko bi obupal — pa praznik in nedeljo se tukaj ne ve...«³²

Padli

Hude bitke so poleg ranjencev in vojnih ujetnikov zahtevale tudi številne smrtne žrtve. Čeprav je v Galiciji padlo sedem mož iz Dragatuša in okolice, je v kroniki ohranjen prepis samo ene vojne dopisnice iz junija 1915, na kateri je neki dr. Demšar sporočil domačim tragično smrt Franca Adama iz Vel. Nerajca št. 25. »Javljam Vam tužno vest, da je 12. junija dopoldne ob 10 padel Vaš sin Franc Adam roj. 96. prideljen 1. komp. našega lovskega baona. 1. roj je moral iti naprej proti močnim ruskim pozicijam pri Smiakovcih severno od Horodenka, kar prileti šrapnel, čigar jeklena cev mu zdrobi črepinjo.

Bil je takoj mrtev, pokopali smo ga na griču pred vasjo, postavili mu lesen križ z napisom...«³³

Bojišča v Bosni in Srbiji Razmere na bojiščih

Poleg bitk v Galiciji in na ostalih vzhodnih bojiščih so belokranjski vojaki sodelovali tudi v bojih na Balkanu. Z 11. oktobrom 1914 je datirano prvo pismo, ki ga je pisal domačim iz Bosne Janez Vrtin iz Breznika št. 9. Iz pisma izvemo, da so bile razmere, tako kot v Galiciji, tudi tu težke, slabo vreme in mraz pa sta še dodatno vplivala na slabo počutje v bojnih jarkih... »Slabo je, da ni za dopovedat, takove šole še nisem imel, kaj sem živ, sneg pada, mrzlo je tako da se težko bavi...«³⁴ Ko je bil Vrtin konec leta premeščen v »k. n. k. Stabiles Pferdespital Tuzla — kjer je imel na oskrbi bolne konje«, je pisal, da »jako zdravo ni to delo, pa morebit bolje, kot onda, ko kugle brundajo okoli uh.«³⁵

Iz Srbije je konec 1914 pisal domačim in župniku Ivan Kocjan iz Sel št. 4. Tudi on toži nad mrazom, saj je bil zdrav »zmiraj do 4 decembra, samo na noge smo bili vsi pozebli že poprej toda prve štiri dneve decembra smo imeli ljuto borbo...«³⁶

Ranjeni in ujeti

Eden prvih ranjencev v prvi svetovni vojni, ki je bil doma v okolici Dragatuša, je bil Janez Vrtin, ranjen oktobra 1914 »v boju s Srbi. 11. oktobra je pisal

domačim iz Bosne, da bom kmalu zdrav samo, bo treba jet če se kam bolj ne obrne... Pet dan sem bil v ognju sem jo dobil glih v sredo v roko, tako dobro je, da ni šla čez kost, zraven je mogla kost ranit zakaj mi palec in kazalec še zdaj spijo, tako bo vre za zmerom, dokler bom živ.«³⁷

Decembra 1914 je iz vojnega ujetništva iz Niša pisal: »potom 'Rdečega križa' od vojne cenzure pregledano pismo in dopisnico ob jednom«³⁸ Janez Kocjan iz Sel št. 4. Bil je prvi o katerem se je zvedelo, da je v vojnem ujetništvu.«³⁹ Kocjan je bil v bitki v začetku decembra ranjen na obeh rokah... Toda druga nadloga nas je zadela, vse ranjence, ker nismo mogli po noči zbežati. Zato so nas Srbi zarubili in odpeljali v svojo bolnico najprej v Čačko, tam smo bili 4 dni in zdaj so nas prepeljali spet v Kruševac, ker se moramo umikati novim ranjencem, ki noč in dan prihajajo iz bojišča. Postrežba in gostoljubnost, katero nam izkazujejo Srbi je izyvrstna in vse pohvale vredna.«⁴⁰

Kocjan je bil iz Niša najprej prestavljen v Kruševac; maja 1915 je pisal iz Aleksandrovca, »ker nas je 15 prestavljeno iz Kruševca v Aleksandrovac v državne vinograde delat. In nam je tukaj dobro, imamo nekaj plače in dobro jed. Zdrav sem zdaj popolnoma...«⁴¹

Kocjan, ki je decembra 1914 upal, da pride »domov za Veliko noč če prej nebo mogoček«,⁴² je bil konec 1915 prepeljan iz srbskega v italijansko ujetništvo na Sardinijo, konec vojne pa je dočakal v Franciji.

Zahodno bojišče

Ko je Italija maja 1915 stopila v vojno, se je odprla nova fronta v Posočju in na Tirolskem. Nekateri Belokranjci so bili z ostalih bojišč prestavljeni na zahodno fronto, drugi so bili vpoklicani na novo.

Razmere na bojišču

Eden prvih, ki je že junija 1915 pisal z italijanskega bojišča, je bil Jožef Fink iz Goleka št. 8. Bil je med tistimi Belokranjci, vojaki v prvi svetovni vojni, ki so »že veliko prehodili od začetka po Ruskem in po Galiciji in zdaj še tukaj po visokih alpah že sedaj en mesec. Pa nas še zmirom Bog varuje, da smo še zmiraj zdravi kakor smo bili na začetku... Tukaj nam gre malo boljše, kakor nam je šlo po Galiciji, ker večina bojne črte stojijo zdolaj...«⁴³

Avgusta istega leta je pisal sestri Jožef Wolf iz Knežine št. 12, ki je bil potrjen za vojaka 19. marca. V obširnem pismu je razgrnil paleto doživljanje iz življenja na fronti. »Jaz tvoj brat si vzamem malo časa, da ti napišem par besed, v katerih ti želim ljubo zdravje in srečo. Dam ti znati, da pišem na Veliko mašo, odločil sem si, da ti napišem kako se kaj imam. Kadar pišem se nekoliko potolažim, vidi se mi kakor bi se mi kamen oavalil od srca, ako glih ni nič bolj in tudi bolj se pisma veselim, kakor Bog ve kaj da saj

vem, kako je doma, samo žalibog, da ga redko dobim. Ravno na Veliko mašo sem se zmisli, kako bi bilo lepo doma, ko bi šel k maši in se veselil doma po svojih vrteh in svojem svetam, ovde ne moremo k maši, nismo niti v nedeljo fraj. Ljuba sestra dam ti znat, da se mi grdo vidi, ker sem mašne bukvice zgubil v kufro, ker sem saj mašo lahko bral in kratek čas si delal — brijače mi je tudi škoda, ker moram zdaj plačat, pa hvala Bogu saj 'očenaš' imam da si včasih saj ob nedeljah izmolim, dam ti znat, da jaz vsako večer molim svojo molitev in roženkranc in ob nedeljah po tri namesto maše od aprila mesca zmiraj samo žalibože, da sem zmiraj med takovimi, ki strašno kunejo, samo stari od 42 do 50 let so tu, malo nas je mladih, ti ki so, so glih takovi kot stari, za vsako besedo Boga in Marijo kunejo, in druge besede ne čujem kot čez gospode in papeža in cerkev to so prve besede, ko vstanejo in zadnje, ko gredo spat, to je križ pred jedjo in po jedi. Ima nas 40, skoro vsi so enaki, da ni razločka nič, da bi bil kateri bolji. Če bo Bog gledal na greh, ne bo konca vojske, dokler bo en človek živ, to je tako, da je samo strašno čut. Pravijo, čuvaj se slabe tovarišije, ali zdaj se ni moč čuvat — pa hvala Bogu da imam trdno voljo, da me ne pregovori in ne premaže nobeden, makar jih pride 9 krat toliko, a jaz se upam, da bom ostal pri svoji trdni misli, naj govori kdo, kaj če, jaz spoznam, da imam pomoč od Marije pomočnice in trdno upam v božjo pomoč. Saj sami dobro znate, kakov sem bil doma, da nisem smel nikamor zavoljo boleznih želodca, zdaj kar sem pri vojakih ravno danes 5 mesci nisem imel nobene sitnosti, kolikokrat mi je prišlo slabo, pa sem Marijo in sveti Jožef in angel varuh moj — očuvajte me te nadloge in res sem bil potlej še celi dan fraj... Bog daj in Marija pomočnica in sveti Jožef moj patron sveti angelj varuh moj, da bi bil še zanaprej bolji in jaz bom spolnil svojo obljubo, če pridem še kedaj domov, da bom postavil lep križ, da bi le Bog dal in mati Božja, da bi prišel še damuh. Dam ti znat, v soboto in na Veliko mašo strelja da je groza slišati, kar grmi po noči in po dnevu, kolikokrat sem se zmisli na brata, kadar sem čul tako pokat — saj zdaj ni na dežju noč in dan če glih ima bolečine da bi le Bog dal, da bi bil kmalu konec te strašne bitke, da bi se vidli vsi skupaj na svoji domovini, to je kar si jaz želim, da bi saj k Božiču bili doma vsi skup. Koliko lepih dni in praznikov je prošlo da nismo bili doma, pa Bog ve, koliko jih bo še, da ne bomo; po leti je kako tako, ali po zimi bo slaba, če dočakamo, to se lahko trefi. Pa naj se zgodi po Božji volji, za pomagat ni, da bi Bog dal, da bi prišel saj še enkrat damuk, da se bi nagledal po svojem kraji. Dam ti znat, da ode je puno sadja, ali jaz sem seglih redko sit gusto gladen, pa fala Bogu, dokler sem zdrav morbit bo še kdaj bolje. Zdaj je te čerčkarije dosti, za zdaj te lepo pozdravim tebe in vse skup, očeta, brata in sestre — z Bogom do svidenja! Bog daj, da kmali, nemojte se čuditi ti pisavi, zakaj pišem v travi na obrovu in hitam, samo, da sem prej gotov. Pustim pozdravit vse prijatelje in sosede — srčen pozdrav od brata Jožeta.«⁴⁴

Ranjeni in padli

Tako kot boji v Rusiji, Galiciji in na Balkanu so tudi bitke na italijanskem bojišču od Posočja do Tirol prinesle številne žrtve. Avgusta 1915 je bil »v bitki ob Soči ranjen Jožef Mušič iz Dragatuša št. 2.«⁴⁵ Novembra istega leta je bil v »roko in ramo nevarno ranjen na italijanskem bojišču Jožef Gerzetič iz Kvasice št. 2. Zdravil se je v rezervni bolnišnici v Italiji.«⁴⁶

Nekaj več poročil kot o ranjenih se je ohranilo o padlih vojakih. Jožef Horvat iz Zapudja št. 8 je bil ubit 29. junija 1915. Smrt je župniku sporočil Franc Horvat iz Ambrusa, ki je bil njegov prijatelj: »Častiti župnik s težkim srcem Vam naznanjam, da blagi in predobri Jožef ne bode nikdar več videl svoje rojstne hiše in kraja, on je v Bogu zaspal, ravno na sv. Petra in Pavla dan je zapustil ta revni svet in se premaknil v večno veselje, dobil je v trebuh železo od granate po eni uri je zdihnil svojo blago dušo. Zatorej njih prosim, da sporočijo njegovim domačim, pa ne zamerite na slabi pisavi, ker sem le ljudskošolec.«⁴⁷

Novembra istega leta je na »italijanskem bojišču padel Ivan Puhek iz Obrha št. 5. Tako je sporočil njegovemu očetu neki Janko Perušič doma iz Butoraja...«⁴⁸

Septembra 1916 je »padel v boju na Monte Cimone pri Arsiero v Italiji«⁴⁹ Alojzij Likevič iz Dragatuša. Obvestilo o njegovi smrti je na županstvo v Dragatušu poslal vojni kurat Spitzl.

Decembra istega leta je v »tirolskih hribih sneg zasul vojaka Martina Radovič iz Knežine št. 17.«⁵⁰ Tudi njegovo smrt je sporočil vojni kurat.

OPOMBE

1. Župnija v Dragatušu je bila ustanovljena 1854, ko so se iz viniške župnije ločile vasi Dragatuš, Pusti gradec, Lahinja, Obrh, Nerajec, Zapudje, Belčji vrh in Knežina ter iz črnomaljske župnije Tanča gora, Breznik, Sela, Golek, Podlog, Brdarce, Šipek, Kvasica in Dragovanja vas. Kroniko župnije Dragatuš je v letih med 1. svetovno vojno pisal Josip Novak, ki je služboval v Dragatušu med 1902 in 1929. Kroniko, ki je pisana do 1940 hrani župnijski urad. — 2. Kronika župnije Dragatuš, dalje K, str. 79-80. — 3. K, str. 87. — 4. K, str. 96-97. — 5. K, str. 106-107. — 6. K, str. 115. — 7. K, str. 94. — 8. K, str. 123-124. — 9. K, str. 83-84. — 10. K, str. 86-87. — 11. K, str. 89. — 12. K, str. 89. — 13. K, str. 94. — 14. K, str. 95. — 15. K, str. 109. — 16. K, str. 116-117. — 17. K, gl. op. 15. — 18. Isto. — 19. K, str. 99. — 20. Isto. — 21. K, str. 100. — 22. gl. op. 5. — 23. Isto. — 24. K, str. 101. — 25. K, str. 98. — 26. K, gl. op. 24. — 27. K, str. 104-105. — 28. K, str. 108-109. — 29. K, str. 127-128. — 30. Isto. — 31. K, str. 131-132. — 32. K, str. 141. — 33. K, str. 108. — 34. K, str. 88. — 35. Isto. — 36. K, str. 93. — 37. K, str. 88-89. — 38. K, str. 91. — 39. Isto. — 40. K, str. 93-94. — 41. K, str. 105. — 42. K, str. 92. — 43. K, str. 116. — 44. K, str. 120-122. — 45. K, str. 119. — 46. K, str. 125. — 47. K, str. 113-114. — 48. gl. op. 46. — 49. K, str. 135. — 50. K, str. 138.